

«Sinkveyn» metodına úlgiler	
1. Sıdıq.	1. «Aq qapshıq»
2. Talantlı, bilimli	2. Kórkem, tariyxıy
3. Oqıydı, jazadı, úyteredi	3. Ash boladı, qıynaladı, tarıgadı
4. Sıdıq – qıssaxan hám ustaz.	4. «Aq qapshıq» –tariyxıy waqıyğa arnalğan.
5. Shayır.	5. Kórkem shıǵarma.
1. «Abiy saǵal»	1. «Zaman»
2. Yumorlıq, kúlkili.	2. Tariyxıy, qayǵılı
3. Urıladı, jasıradı, kúلكi boladı.	3. Ózgeredi, bólinedi, eziledi
4. Abiy saǵal – unamsız isler menen shuǵıllanıwshı.	4. Jámiyet toparlarǵa bólinip ketedi.
5. Qosıq.	5. Shıǵarma.

«Intervyu» metodı arqalı da temanı túsindiriwde ózgeshe usıllardan biri. Bul metod bir-biri menen tanıs bolmaǵan oqıwshılar ortasında óz-ara pikiralıswdı shólkemlestiriw, olardıń bir-biri menen jaqınnan tanısıwı

Intervyu metodı

№	1-oqıwshı, «Jurnalst» tarepinen beriletugin sorawlar toplamı:	2-oqıwshı, «Belgili insan» tarepinen beriletugin juwaplar toplamı:
1	Sıdıq shayırdıń qanday qosıqları bar?	«Zaman», «Pirmanbaydıń diyqanına», «Móldek», «Abiy saǵal», «Aq qapshıq», «Sultan qaqaı» t.b.
2	Sıdıq shayırdıń dóretiwshelegeniniń óz zamanlas shayırlardan ózgesheligi nede?	Sıdıq –qıssaxan bolǵan, aytıs formasında qosıq jazǵan.
3	Sıdıqtıń shıǵarmalıǵın Qaraqalpaqstan Jazıwshılar awqamına kim ákelip tapsıradı?	Sadıq Nurimbetov 1940-jılı tapsıradı.
4	Sıdıq shayırdıń qaysı qosıǵında tariyxıy tema sáwlelengen?	«Zaman», «Aq qapshıq».
5	Sıdıq shayırdıń qaysı qosıqlarında óziniń turmısı súwretlengen?	«Qaytpasam bolmas», «Yaranlar», «Bizge» t.b.
6	Qaraqalpaqlardıń urıw atamaları qaysı qosıǵında berilgen?	«Yaranlar».
7	«Abiy saǵal» qosıǵında Abiy neni urlaydı?	Juweri bas
8	Abiy saǵal qosıǵında Abiydiń neshe jasında urlıq islegenı ayıladı?	Alpis úsh jasqa kelgenı ayıladı
9	Sıdıq shayırdıń qaysı qosıǵında qızlarǵa quyıdan suw bermegen adam kúlkige almadı?	«Sultan qaqaı».
10	«Sıdıq penen attıń aytısı» qosıǵında shayırdıń neshe tillaǵa satıp alǵanı aytadı?	Jigirma bir tillaǵa

Juwmalaq aytqanda, ádebiyat oqıtıwshısı tek ǵana bilim beriwshi bolıp qalmastan ol dóretiwshe bolıp ta esaplanadı. Ol sabaqtı ótpeydi, al jaratadı. Sonıń ushın oqıtıwshı úzliksiz túrde óz kásiplik tayarlıǵın arttırıp barıwı, pedagogikalıq turmıs talaplarınan artta qalmawı, izleniwı, dóretiwi, zamanagóy dúnyalıq innovaciyalıq texnologiyalardan xabardar bolıwı lazıw.

Ádebiyatlar

1. Айымбетов Қ. Халық даналығы. –Нөкіс: «Қарақалпақстан», 1968.
2. Пахратдинов Ә. XIX әсирдің ақыры XX әсирдің басындағы қарақалпақ әдебиаты тарихы. –Нөкіс: «Билим», 1995.
3. Халық шайырлары. (Баспаға таярлаған: А.Қаримов, Ә.Қожықбаев). –Нөкіс: «Қарақалпақстан», 1982.
4. Піраназаров А. Күнхожа, Әжинияз, Сыдық шығармаларында қолданылған дәретіўшилиқ усыллар. –Н.: «Билим», 2000.
5. Авлаев О.У., Жұраева С.Н., Мирзаева С.Р. Тағлим методлари. –Тошкент: «Наврўз», 2017.
6. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Тошкент: 2006.
7. Интерфаол методлар: моҳияти ва кулланилиши (Методик кулланма). (Тузувчилар: Д.Рузиева, М.Усмонбоева, З.Холикова) - Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ нашриёти, 2013.

REZYUME. Maqolada Sıdıq shoir ijodini o'qitish masalalari talqin qilingan. Shoir ijodini tadqiq etish va o'qitish «Sinkveyn», «Intervyu» metodlari yordamida o'rganilgan. Shoirning ijod yo'lini o'qitishda interfaol metodlarni qo'llanishning samaradorligi misollar bilan ko'rsatib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье освещаются вопросы преподавания творчества Сидика как поэта. Исследование и преподавание творчества поэта изучалось с помощью методов «Синквейн» и «Интервью». На примерах показана эффективность использования интерактивных методов в обучении творческому пути поэта.

SUMMARY. The article highlights the issues of teaching Sidik's creativity as a poet. The research and teaching of the poet's work was studied using the Cinquain and Interview methods. The examples show the effectiveness of using interactive methods in teaching the creative path of a poet.

ОИЛАДА ЎСМИРЛАРНИ ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИ АСОСИДА ТАРБИЯЛАШНИНГ ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ

А.Досходжаева – катта ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: Авесто, оила, оилада ўсмирларни тарбиялаш, халқ оғзаки ижоди, оила тарбияси тўғрисида мутафаккирларнинг ғоялари.

Ключевые слова: Авесто, семья, воспитание подростков в семье, фольклор, идеи мыслителей о семейном воспитании.

Key words: Avesta, family, teenagers' upbringing in the family, folklore, scientists' points of view about family upbringing.

Шарқда қадимдан оила тарбиясига катта эътибор берилган. Оила тарбияси масалаларига алоҳида урғу берилган Зардуштийликнинг муқаддас китоби

«Авесто»да оилани ҳимоялаш, бир неча болани дунёга келтириб, тарбиялаган аёлларни муқофотлаш, уларга нафақа тайинлаш тўғрисидаги ғоялар ўз аксини топган.

Исломий қадриятларда ҳам оилада фарзандни жамиятга муносиб инсон қилиб тарбиялаш, ахлоқли, меҳнатсевар, гўзал фазилат эгаси этиб шакллантириш хусусида сўз юритилади. Хусусан, Муҳаммад алайҳиссаломнинг «Ота ўз фарзандига одоб-ахлоқдан кўра кўпроқ мерос қолдира олмайди» деган ҳадисида оила тарбиясидаги энг муҳим жиҳат – фарзандга одоб-ахлоқ инъом этиш эканлиги уқтирилади.

Она заминимизда яратилган энг қадимий китоб «Авесто»да ҳам одоб-ахлоқ, таълим-тарбия, касб ўрганиш, меҳнатсеварлик, меҳмондўстликка доир фикр-мулоҳазалар баён қилинган. Унинг энг олий даъвати «Эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амал» деган қарашларида ўз ифодасини топган.

«Авесто»да ер, сув, замин, кийим-кечак, озиқ-овқатларни тоза тутиш ва сақлашга алоҳида эътибор қаратилган. Унда шаҳару қишлоқларни обод қилиш, боғу-роғлар, яйловларни кўпайтириш, кишиларнинг маданий турмушини ривожлантиришга ундаш, оила мустақамлиги, фарзанд тарбияси хусусида диққатга молик фикрлар баён қилинган.

Эрамининг VIII асрида Марказий Осиёда ислом дини ва таълимнинг кенг тарқалиши натижасида таълим ва тарбия ислом таълимоти асосида амалга оширилди. Шаҳар ва қишлоқларда масжидлар, мадрасалар қурилди. Саводли ва онгли кишилар ўша ўқув юртларида таълим олди.

Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг «ҳадисларида» фарзандларнинг ота-онага хурмати, меҳнатсеварлик, ўзаро аҳил бўлиш, меҳр-оқибат, эҳсон, сабр-тоқат, камтарлик, вафо-садоқат, поклик каби инсоний фазилатларга эга бўлиш йўллари ҳақида насихатлар умумлаштирилди.

Пайғамбаримиз аҳолини ҳалол меҳнат қилишга, ҳалол еб-ичишга, инсонлар ўртасидаги муносабатларда ҳалолликни, вафодорликни, ўз ваъдасида мустақам туришни улуғлайди ва шунга чақиради.

Пайғамбаримиз илмни улуғ деб ҳисоблайди. Илмиймон, эътиқод Оллоҳ каломини билиш ва тўғри англаш ҳам илмга боғлиқлигини таъкидлаб, олимларни Пайғамбарларнинг ворислари деб атайди.

Ислом маданиятида кенг феъллик, вафодорлик, камтарлик, аҳдда туришлик, хуш хулқилик каби яхши фазилатлар улуғланади. Ҳар бир ота-она ўз фарзандларини одобли, ҳаёли, ахлоқли қилиб вояга етказганлиги учун олқишга сазоворлигини ва ота-она «ўз боласига одобдан кўра афзалроқ нарса ато этолмайди» дейдилар. Шунингдек, сахийлик, ҳақиқатгўйлик, яхшилик, эҳсон ва тавба қилиш, кечиримлик, исроф қилмаслик каби ҳислатлар гўзал хулқлардан эканлиги таъкидланади.

Ёзма адабиёт вакиллари Аҳмад Югнакий, Юсуф Хос Ҳожиб, Кайковус, Маҳмуд Қошғарий, Ибн Сино, Саъдий Шерозий, Форобий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий қорақалпоқ мумтоз адабиётлар намоёндалари Бердақ, Ажиниёз каби сўз санъаткорлари ижодида таълим-тарбияга оид фикрлар халқ оғзаки ижоди материалларига асосланиб илгари сурилган. Бу буюк мутафаккирларнинг ғояларида ўсмирларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг том маънодаги илдиэлари сифатида баҳолаш мумкин.

Юсуф Хос Ҳожибнинг «Қутадғу билиг» асари қаҳрамони Ойғулдиннинг ўлими олдида ўғли Ўғдулмишга панд-насихат қилиб, уни яхши хулқли, тўғри ва ростгўй бўлишга даъват этиши бежиз эмас. Шарқ мутафаккирлари оила тарбиясига оид ғояларни илгари суришда халқ оғзаки ижоди намуналаридан самарали фойдаланганлар.

Шарқ педагогикасида ўзига хос аҳамиятга эга бўлган «Қобуснома» асарида уқтирилишича, оила тарбия ўчоғи ва донишмандликнинг манбаидир.

Тадқиқотчи Ш.Абдужалилованинг А.Фитратнинг

оила тарбиясига оид меросини тадқиқ этиш асосида чиқарган хулосаларига кўра баркамол авлодни шакллантиришнинг миллий-тарихий тажрибаси учта концептуал йўналишга асосланади: «Булардан биринчиси – насл поклиги ғояси, иккинчиси – тарбияда устоз мето-ди, учинчиси – фаолиятда ибрат тамойили».

Бизнингча, насл поклиги ғояси бевосита оила тарбияси муаммолари билан туташиди. Ушбу ғоянинг асосини оила қурувчи икки ёшнинг наслий жиҳатдан соғломлиги масаласи ташкил қилади. Насл поклиги тушунчаси моҳиятан жуда серқирра бўлиб, келажак авлоднинг жисман, руҳан, маънан юксак талаблар даражасида бўлишини назарда тутди [2].

Оила муҳитининг маънавий, физиологик жиҳатдан соғломлиги миллат генофондининг тоза бўлишини таъминлайди. Бу эса ҳозирги кунда социология, тиббиёт, педагогика фанларида эътироф этилаётган ёндашувлар билан чамбарчас боғлиқ бўлган ва ҳаёт ҳақиқатлари асосида исботланган илмий тушунчалар талқинига бориб тақалади.

Оилада болаларни халқ оғзаки ижоди намуналари асосида маънавий-ахлоқий тарбиялаш, уларнинг бадиий дидини ўстиришга оид тарихий тажрибаларни ўрганиш натижаларининг кўрсатишича, бола тарбиясида оилавий китобхонлиқнинг аҳамияти бекиёс катта бўлган. С.Ҳасановнинг «Хоразм маърифатпарварлари», Ҳабибулло Қодирийнинг «Отам ҳақида», Зарифа Саидносированинг «Ойбегим менинг», Т.Қаипбергеновнинг «Қорақалпоқнома» асарларида ўтмишда оилаларда кенг қулоч ёйган китобхонлик ҳақида атрофича фикр юритилган.

Айниқса, ўсмирларнинг қизиқиш-интилишларини тўғри йўналиштириш учун ота-онани оилада болалар китобхонлиги устида изчил назорат олиб бориши такозо қилинади.

Китобхонлик орқали санъатга муҳаббат уйғотишда бахшилар ижоди муҳим ўрин тутган. К.Мамбетов XIV–XVIII асрлардаги қорақалпоқ адабиётининг, асосан, халқ оғзаки ижоди аъёнлари билан боғлиқ эканлигини, сон-саноксиз урушлар, саводсизлик ва халқнинг ярим кўчманчи ҳаёти адабиёт ривожига тўсқинлик қилганлигини, бу ҳолат фақат оғзаки ижод намуналарининг, аксарият қисми жир ва тўлғов жанрларидан иборат бўлган адабий меросининг сақланиб қолишига сабаб бўлганлигини алоҳида таъкидлайди.

Қорақалпоқ бахшилари ижрочилиги жўшқин ва ўйноқлиги билан ажралиб турган. Бахшилар томонидан халқ дostonлари, терма ва қўшиқлар тўйлар, сайиллар, оила давраларида қуйланиб гўзаллик, эзгулик, яхшилик рамзи сифатида авлоддан-авлодга ўтиб келган. Масалан, «Алпомиш», «Гўрўғли», «Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам» каби дostonлар болаларда мардлик, матонат, шижоат, вафодорлик, фидойилик каби сифатларни тарбиялаш билан бир қаторда овчилик, чавандозлик, полвонлик, чорвачиликка муҳаббат уйғотган, касб-хунар эгаллашга ундаган. Шаҳарлар, қишлоқлар, ҳудудлар, иқлимлар ҳақида маълумот бериб, ёшларнинг дунёқараши ва билимини бойитган. Қадим замонлардан бошлаб туркий халқларда тўй, йиғин, турли маросимларда бахши, аскиячи, полвон, масҳарабоз, дорбозлар ўртасида ижодий мусобақалар ўтказиш одати мавжуд бўлиб, оила тарбиясига ҳам хизмат қилган.

Жировлар қорақалпоқ халқининг қаҳрамонлик дostonларини қўбиз билан ижро этса, бахшилар дутор ёки дўмбира жўрлигида ижро этган.

Болаларга оилада ота-оналар ва момолар томонидан эртак, қўшиқ, шеърлар, ҳикоялар, маталлар, масаллар айтиб бериш анъанаси ҳам узоқ тарихга эга. Ў.Ҳошимовнинг «Дунёнинг ишлари», Т.Қаипбергеновнинг «Қорақалпоқнома» асарларида

қахрамонларнинг онаси айтиб берган эртақлар уларга қанчалик кучли таъсир қилгани, ўз ховлиси, юрти, атрофидаги барча яхши одамларни севиш, яқинларнинг камчилик ва нуқсонларига нисбатан кечиримли бўлишга ундагани ҳам эртақ ва ривоятларнинг ёш бола дунёқарашига катта таъсир кўрсатишини исботлайди.

Алишер Навоий, А.С.Пушкин, Ойбек, Ҳ.Олимжон каби буюк шахсларнинг ижодкор сифатида шаклланишида оилада оналар, бувилар томонидан айтиб берилган эртақлар муҳим роль ўйнаганлиги бор ҳақиқат. Қорақалпоқ адиби Ўзбекистон Қахрамони Т.Қаипбергенов «Қорақалпоқнома» асарида қўлида тоғора ва инжиқ бола – ёзувчини – кўтариб олган онасининг эртақ айтиб алаҳситганини эслайди: «Эртаққа ўлгудек қизикмайманми, ўшанда онам мени алаҳситиш учун етаклаганча эртақ бошлади. Чарқокни ҳам унутиб ҳалвиллаган қўйлагининг бир учини маҳкам ушлаб олганча, онамга эргашдим: эртаққа кўра, биз яшаётган Ер яси ва кенг. Уни баҳайбат кўк ҳўкиз шохларида кўтариб тураркан. Толиққанда Ерни бир шохидан иккинчисига ўтказаркан. Ана шундан йил фасллари ўзгариб, дам ёз, дам куз, дам киш, дам кўклам бўлармиш... Эртақ тинглаб боряпман-у, ўзимча шу кўк ҳўкиздек қудратли бўлишни орзу қилиб, онам кўтариб олай деса, рўйхуш бермай ёнларида пилдирайман» [1].

Адиб ўзининг тўрт мураббий – ота-онаси, бобоси ва момоси тарбиясини олганлигини, «Умр алифбосини тўрталасидан барвақт ўргангани, тўрт хил сабоқни ўзаро муқояса қилиб ўсгани» ҳақида шундай ёзади: «Бу тўрт мураббий мени шундай тарбияладиларки, ҳар бири ўз умрида йўл қўйган хатоларни такрорламаслигим учун қандай ютуққа эришган бўлсалар, барчасини менга бахшида этиб, ютуқларим кўпроқ бўлиши учун астойдил ҳаракат қилдилар...». Ёзувчи момоси ҳақида тўғталар экан: «Бу кампир табиатан ўта камгап эди. Мабодо кўнгли ийиб бирон-бир хангома, эртақ, афсона айтгудек бўлса, қутилмаганда чечанлашиб кетарди», – деб эслайди.

«Ёш авлодни тарбиялашда ҳар бир эл, ҳар бир халқнинг ўз тажрибаси, миллий таомили бўлганидек, ҳар бир оила ҳам ўз тажрибасига, ўз тарбия усулларига эга, – деб ёзади Т.Қаипбергенов, – Энди ўйлаб қарасам, бундай таълим-тарбия тажрибаси бизнинг оиламизда ҳам бўлган экан: аввало бобом ё момом, отам ё онам кўп айтадиган ҳар хил ҳикматли гаплар, афсоналар, нақллар, ҳаётий хангомалар... Қолаверса, айрим урф-одатлар, маросимлар, тўй-маъракалар. Ўйинларни айтмайсизми!.. Айниқса узун кечалари тўшакка кириб, чироқ ўчирилгач, ўзаро айтишадиган «Биздан бир чумчуқ қочди», деб бошланувчи оғзаки ўйинимиз бўларди. Одатда унга уйдаги ёшу қари – ҳамма

иштирок этарди. Ўйиннинг тартиби, масалан, шундай:

– Биздан бир чумчуқ қочди, – дейди биринчи одам.

– Қандай? – деб сўрайди иккинчи одам.

– Қулоқлари қалқондай, – дейди яна биринчи одам.

Нечта ўғил, нечта қизи бор? – дейди иккинчи одам.

Биринчи одам андак жим қолади-да, кейин тўрт ўғил, уч қизи, икки сиғири, тўққиз қўйи бор...», – дейди. ...Хуллас, овулимиздаги бир уй ўйин бошловчининг ҳаёлида туради. Уни топиш учун ҳар ким ўзича овулдаги кимнинг уйида нечта боласи бор, уй-жойи, туриш-турмуши қандай, бирма-бир ҳаёлидан ўтказиб: тўрт ўғил, уч қизи, икки сиғири, тўққиз қўйи бор уй – Эсемуротнинг уйи», – дейди. Ўйин бошловчи ўзи назарда тутган уй айтилмагунча «Йўқ!», «Йўқ!» деб ётаверади. Ким топишмоқни тўғри ва тез топса, ўша одам – ғолиб. Ғолиб ўз навбатида «Биздан бир чумчуқ қочди...», деб янги ўйин бошлаши мумкин.

Биз болалар кўпроқ ўйин бошловчи бўлиш учун эртасидан бошлаб овулимизни яхшироқ билиб олиш ҳаракатига тушиб қоладик.

... Энди ўйлаб қарасам, бу ўйин эрмак учун айтилмаган, шунчаки оддий топишмоқ эмас, балки уйқу олдидан овулимизни, овулдаги ҳар бир оила, ҳар бир одамни кўз олдинга келтириб, уларнинг турфа қисматлари, кечмиш-кечирмишларини бирма-бир хотирлаш мақсадида боболаримиз яратган муҳим тарбия воситаларидан бири экан». Дарҳақиқат, бу ўйин-топишмоқлар болаларни ҳисоб-санокка ўргатувчи, уларнинг тафаккурини ривожлантирувчи, овулни, юртни, инсонлар қисмати ҳақида мулоҳаза юритишга ундовчи, одам ва оламни танишга бошловчи воситалардан бири бўлган.

Ота-оналарнинг халқ оғзаки ижоди намуналари асосида болаларга ҳаётий ҳақиқатни уқитиш, ишонч билдириш, рағбатлантириш, эзуликка ундаш, жонли мулоқотга киришиш каби усуллардан фойдаланишга эътибор бермаслиги айниқса, ачинарлидир.

Хуллас, бошқа халқларда бўлгани каби қорақалпоқ халқида ҳам азал-азалдан халқ оғзаки ижоди намуналари асосида оилада болалар тарбиясини ташкил этиш бўйича жуда катта тажриба тўпланган. Бу тажрибанинг ижобий жиҳатларини оммалаштириш педагогика фани олдида турган муҳим вазифалардан биридир.

Хулоса қилиб айтганда, ўсмирларни халқ оғзаки ижоди намуналари асосида тарбиялаб бориши лозим. Халқ оғзаки ижоди намуналари асосида ўсмирларни тарбияш самарадорлигини оширишга хизмат қиладиган тарихий илдизларни ўрганиш, халқ оғзаки ижоди намуналари билан қуроллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар

1. Қаипбергенов Т. «Қорақалпоқнома» Роман эссе. «Ғофур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти». -Т.: 1990. 6-б.

2. Абдужалилова Ш. Абдурауф Фитратнинг оила ва бола тарбиясига оид қарашлари. -Т.: «Ёзувчи» 2002. 30-б.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада Зардуштийликнинг муқаддас китоби «Авесто»да оила тарбияси масалалари, тарихий илдизлар, олимларимизнинг оилада фарзанд тарбияси ҳақидаги педагогик фикрлари муҳим аҳамият касб этади.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются вопросы священной книги зороастризма Авеста идеи мыслителей о семейном воспитании, педагогические представления наших ученых о воспитании детей в семье, имеют большое значение повышению эффективности воспитания.

SUMMARY. This article discusses the issues of the holy book of Zoroastrianism Avesta, the ideas of thinkers about family education, the pedagogical ideas of our scientists about upbringing children in the family, are of great importance to increase the effectiveness of rearing.

CHIZMACHILIKNI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARNI TATBIQ ETISH VOSITALARI

B.Esboganova – dotsent

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: faollik, fazoviy tasavvur, pedagogik texnologiya, tafakkur, xayol, texnologiya, ko'nikma, qobiliyat, malaka, metodika.

Ключевые слова: деятельность, пространственное воображение, педагогическая технология, мышление, воображение, технология, умение, компетентность, методика.

Key words: activity, spatial imagination, pedagogical technology, thinking, imagination, technology, skill, ability, competence, methodology.

Bugungi kun talabalariga chizmachilik fanidan dars beradigan o'qituvchilar ishini osonlashtirish, talabalarning

darslardagi faolligini oshirish hamda fazoviy tasavvurini oshirish maqsadida turli metodlardan foydalanadilar.